

<https://doi.org/10.15407/uhj2026.01.222>

УДК 929:578/579+616.02(477)“1866/1929”Заболотний Д.К.

Олександр ПОТИЛЬЧАК

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)
o.v.potylchak@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3518-9280>

Тетяна МЕЛЕЩЕНКО

кандидатка історичних наук, доцентка,
професорка кафедри методології та методики суспільних дисциплін,
деканка історичного факультету,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)
t.v.meleshchenko@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1562-2932>

ЛЮДИНА УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ ТА ВЧЕНИЙ СВІТОВОГО МАСШТАБУ: НОВЕ ПРОЧИТАННЯ ПОСТАТІ ДАНИЛА ЗАБОЛОТНОГО

**Рецензія на книгу: Віктор Даниленко, Олександр Даниленко,
Іван Романюк. Академік Данило Заболотний: «Любіть науку і правду»**

Харків: Факт, 2025. 328 с., іл., ім. пок.

Видання, що нещодавно побачило світ у харківському видавництві «Факт», є результатом співпраці трьох відомих українських істориків — Віктора та Олександра Даниленків та Івана Романюка. Книга присвячена життю й науковій діяльності

Цитування: Потильчак О., Мелешченко Т. Людина українського світу та вчений світового масштабу: нове прочитання постаті Данила Заболотного [Рец. на кн.: Даниленко В., Даниленко О., Романюк І. Академік Данило Заболотний: «Любіть науку і правду». Харків: Факт, 2025. 328 с., іл., ім. пок.]. *Український історичний журнал*. 2026. № 1 (586). С. 222—227. <https://doi.org/10.15407/uhj2026.01.222>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

Данила Кириловича Заболотного (1866—1929) — видатного мікробіолога, епідеміолога, президента Всеукраїнської академії наук, гуманіста та мислителя світового рівня [1]. Це видання — масштабна спроба цілісного відтворення життєвого та творчого шляху людини, яка залишила глибокий слід у розвитку української та європейської медичної науки, гуманістичної думки та національної історії.

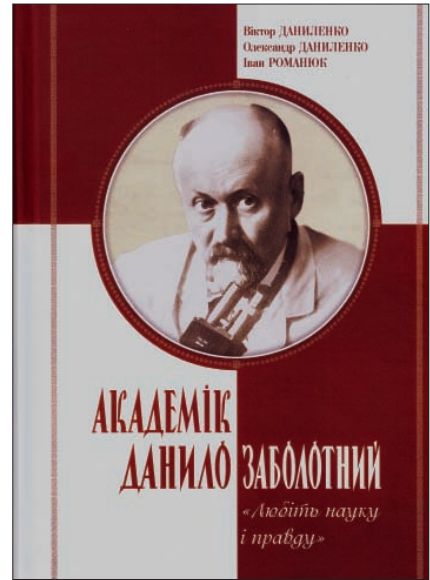
Авторський задум твору визрівав поступово: етапами наукового осягнення постаті академіка Данила Заболотного стали присвячені вченому авторські статті в газетах [2—4] та науковій періодиці України [5—6].

Рецензована книга вирізняється прагненням поєднати історико-біографічне наукове дослідження з постколоніальною рефлексією — показати її героя не лише як вченого, а як українського інтелектуала, вихідця із селянського середовища Поділля, який завдяки освіті, самодисципліні та гуманістичному світогляду утвердив себе серед провідних європейських науковців початку ХХ ст. Висхідна ідея книжки — «Любіть науку і правду» — влучно передає гуманістичний нерв і морально-інтелектуальний стрижень особистості Д.К. Заболотного.

Архітектоніка праці логічна та гармонійна. Написаний в публіцистичному стилі вступний блок («Передне слово») задає ідейний історіософський контекст видання, що підкреслює його важливу місію у війні за об'єктивну історію України в боротьбі з колоніальними міфами, фальсифікаціями й «привласненням» українських постатей російською історіографією. Цей текст несе публіцистичну експресію, що підсилює емоційний вплив, але частково знижує аналітичну врівноваженість викладу. Відчутний пафос відновлення історичної справедливості періодично переважає академічну аргументацію, що наближає текст до жанру історико-гуманітарного есе.

Розділи книги розгортають хронологічно-подієву канву життя вченого — дитинство на Поділлі, гімназійні й університетські роки, академічна й громадська діяльність, праця у ВУАН, міжнародне визнання і складні взаємини з радянською владою. Така структура поєднує біографічну точність із художньо-документальною живістю викладу, надає дослідженню не лише хронологічної цілісності, а й публіцистичного емоційного звучання, що сприяє глибшому розумінню постаті науковця як людини епохи, робить працю доступною не лише фахівцям, але й широкому колу читачів. Водночас спостерігається деяка ідеалізація образу вченого та його оточення — тенденція, притаманна традиції «морального життєпису», проте не завжди сумісна з вимогами сучасної історичної біографістики.

Перший розділ створює живий і барвистий образ ранніх років Данила Заболотного, його родинного кола, впливу матері — Євгенії Сауляк, учителя Івана Сошенка, атмосфери народної освіти Поділля. Автори майстерно відтворюють соціально-куль-

турне тло доби, спираючись на автобіографію Заболотного (1927), спогади сучасників, архіви Музею-садиби вченого. Деяка художня стилізація окремих епізодів викладу (зокрема історії про «освіченого матроса» Кирила Заболотного чи романтизоване змалювання зв'язків родини Сауляків із Сошенком) послаблює документальну достовірність. Текст розділу вражає оповідною теплотою, але й потребує чіткішого розмежування наукового історико-біографічного дослідження та літературної реконструкції.

Розділи, присвячені студентським рокам, науковим пошукам і організаційній діяльності Д.К. Заболотного у ВУАН, вирізняються ґрунтовністю, логічністю та широким джерельним полем. Автори переконливо показують процес становлення вченого як моральної особистості, для якої наука була формою служіння суспільству. Водночас у структурі цих розділів бракує порівняльного контексту — аналізу місця Данила Заболотного в когорті європейських науковців доби, таких як Іля Мечников, Роберт Кох чи Луї Пастер. Таке зіставлення надало б дослідженню більшої історіософської глибини й дозволило б оцінити не лише національний, але й загальноцивілізаційний масштаб його діяльності.

Останнім рокам життя Данила Заболотного, відзначеним як визначними науковими здобутками, так і моральними випробуваннями, міжнародному визнанню науковця та його складним відносинам із радянською владою присвячено п'ятий розділ книги. Автори простежують діяльність ученого у сфері боротьби з епідеміями в Китаї, Єгипті, Росії та Україні, підкреслюючи його гуманістичну місію і громадянську мужність. Водночас порушуються питання політичного тиску, ідеологічного контролю та спотворення образу вченого радянською історіографією. Текст вирізняється логічною структурою, емоційною врівноваженістю, виваженим переходом від біографічного до філософсько-узагальнюючого рівня, що створює цілісне, гармонійне завершення книги й підкреслює духовний масштаб особистості Д.К. Заболотного. Наголошуючи на гуманістичному пафосі діяльності вченого та намагаючись показати драму його особистості в лещатах радянської системи, автори залишають надто стриманим аналіз цих суперечливих відносин. Звинувачення в «українському буржуазному націоналізмі» та постійний нагляд з боку ДПУ згадуються без достатньої документальної аргументації, надаючи викладу дещо апологетичного забарвлення, натомість це питання потребує збалансування та залучення ширшого кола джерел.

Завершальні частини книги формують синтетичне бачення Д.К. Заболотного як символу української наукової етики, гуманізму й служіння людині. Особливо цінним є розділ, присвячений меморіалізації пам'яті вченого — історії музеїв, пам'ятників, інституцій його імені. Водночас постколоніальний вимір пам'яті, заявлений у книзі, вимагає чіткішої методологічної рамки. Автори демонструють інтуїтивне відчуття деколонізаційного процесу, проте не спираються на сучасні теоретичні моделі. Це не применшує цінності книги, але й не додає тексту концептуальної завершеності.

Післямова виконує функцію філософського узагальнення. Автори осмислюють постать Д.К. Заболотного як моральний взірць ученого-гуманіста й громадянина, що поєднує наукову добросовісність, патріотизм та служіння правді. Дослідники свідомо переносять акцент від історичної реконструкції до морально-цивілі-

зацийного символу, через що видання набуває рис гуманітарного есе, а не класичної біографії. Такий підхід робить книгу емоційно виразною та доступною широкому колу читачів, проте віддаляє її від академічного формату історичної монографії.

Рецензована праця спирається на репрезентативну джерельну базу, зокрема документи з фондів Інституту історії України НАН України, Інституту мікробіології та вірусології ім. Д.К. Заболотного, Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського, документи ВУАН та також маловідомі матеріали з Музею-садиби в с. Заболотне. Особливу цінність становить залучення автобіографічних джерел (зокрема публікацій 1927 р. в журналі «Огонёк»), спогадів сучасників, епістолярної спадщини вченого, некрологів, а також відгуків західноєвропейських колег науковця. Варто відзначити критичне осмислення авторами книги російської та радянської історіографічної традиції, яка протягом десятиліть ідентифікувала Заболотного як «російського вченого», та науково обґрунтовану спробу повернення академіку Д. Заболотному української ідентичності. Такий підхід є важливим кроком у процесі деколонізації історії української науки. Автори науково й сумлінно відновлюють автентичний образ Д. Заболотного як національного діяча, гуманіста та мислителя.

Безумовною перевагою праці є вдале поєднання наукової аргументації з публіцистичною образністю. Текст написано живою, наснаженою мовою, приправленою численними цитатами, фрагментами листів, описами побутових деталей, що створюють у читача відчуття особистої дотичності до епохи. В авторській оповіді гармонійно поєднано науково вивірений аналіз історичних джерел та м'яку ліричність, що нечасто трапляється в науковій історичній біографістиці. Така стилістика, близька до «популярної історії», все ж іноді послаблює науковий компонент.

Видання щедро ілюстроване, а вміщені на сторінках книги фотографії, репродукції документів, краєзнавчі матеріали сприяють візуалізації історичного контексту та сприйняттю сенсу книги, надаючи їй властивостей науково-популярного видання академічного рівня.

Рецензована праця є вагомим внеском у деколонізацію української біографістики. Текст монографії не лише відтворює життєпис ученого, а й порушує ключові питання: процес формування національної академічної еліти в умовах імперської та радянської залежності; взаємини науки й держави в 1920-х рр.; роль Всеукраїнської академії наук як простору національної ідентифікації та чинника самореалізації українських інтелектуалів. Водночас науково-публіцистичний характер викладу потребує певної аналітичної корекції.

На думку рецензентів, перспективними напрямками подальших студій можуть бути: археографічна публікація епістолярію Данила Заболотного як цінного джерела з інтелектуальної історії України початку ХХ ст.; порівняльне вивчення міжнародної діяльності українських учених міжвоєнного часу (Заболотний — Вернадський — Богомолець); комплексне опрацювання архівів України, Франції, Китаю та Польщі й створення повної академічної біографії вченого, про потребу якої автори слушно говорять у вступі. Розвиток теми потребує поглиблення методологічної бази, посилення критичного аналізу радянського періоду та розширення порівняльного контексту з європейською науковою традицією.

Загалом праця справляє враження виваженого, глибоко продуманого й етично орієнтованого дослідження, яке поєднує документальну основу з гуманістичною ідеєю служіння науці й народові. Її вихід став помітною подією в сучасному українському історико-науковому дискурсі, у процесі відновлення національної пам'яті та в популяризації національної наукової спадщини. Сприяючи утвердженню об'єктивної історії української науки, рецензована книга не лише реконструює біографію Д.К. Заболотного, але й формує нову гуманітарну оптику — бачення вченого як людини українського світу й науковця світового масштабу. Праця може бути рекомендована не лише історикам науки, а й широкому читачькому загалу — викладачам, студентам, краєзнавцям, усім, хто цікавиться історією української культури й гуманітарної думки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Danylenko, V., Danylenko, O. & Romaniuk, I. Akademik Danylo Zabolotnyi: "Liubit nauku i pravdu". Kharkiv, 2025 [in Ukrainian].
[Даниленко В., Даниленко О., Романюк І. Академік Данило Заболотний: «Любіть науку і правду». Харків: Факт, 2025. 328 с.]
2. Danylenko, V. & Romaniuk, I. Vin liubiv nauku i pravdu — Danylo Zabolotnyi. *Osvita: Vseukrainskyi bromadsko-politychnyi tyzhnevuk*. 2016. 21—28 hrudnia. 51-52: 4 [in Ukrainian].
[Даниленко В., Романюк І. Він любив науку і правду — Данило Заболотний. *Osvita: Vseukrainskyi bromadsko-politychnyi tyzhnevuk*. 2016. 21—28 грудня. № 51-52. С. 4.]
3. Danylenko, V. & Romaniuk, I. Zavzhdy i vsiudy zalyshavsia ukraintsem: [do 150-richchia vid dnia narodzhennia Danyla Zabolotnoho, mikrobioloha, epidemioloha, akademika]. *Osvita: Vseukrainskyi bromadsko-politychnyi tyzhnevuk*. 2016. 21—28 hrudnia. 51-52: 5 [in Ukrainian].
[Даниленко В., Романюк І. Завжди і всюди залишався українцем: [до 150-річчя від дня народження Данила Заболотного, мікробіолога, епідеміолога, академіка]. *Osvita: Vseukrainskyi bromadsko-politychnyi tyzhnevuk*. 2016. 21—28 грудня. № 51-52. С. 5.]
4. Danylenko, V.M. & Romaniuk, I.M. Vin liubiv nauku i pravdu. Akademik Danylo Zabolotnyi. *Istoriia Ukrainy*. 2017. 8: 5-8 [in Ukrainian].
[Даниленко В.М., Романюк І.М. Він любив науку і правду. Академік Данило Заболотний. *Istoriia Ukrainy*. 2017. № 8. С. 5—8.]
5. Danylenko, V.M., Romaniuk, I.M. & Shkolnikov, V.S. Dytynstvo ta iunist akademika Danyla Zabolotnoho. *Visnyk instytutu istorii, etnologii i prava: zb. nauk. pr. / VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. 2017. 15: 18-23 [in Ukrainian].
[Даниленко В.М., Романюк І.М., Школьніков В.С. Дитинство та юність академіка Данила Заболотного. *Вісник інституту історії, етнології і права: зб. наук. пр. / ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2017. Вип. 15. С. 18—23.]
6. Romaniuk, I.M. & Danylenko, V.M. Kult nauky i shukannia pravdy v studentski roky zhyttia D. Zabolotnoho. *Visnyk instytutu istorii, etnologii i prava: zb. nauk. pr. / VDPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. 2019. 17: 28-34 [in Ukrainian].
[Романюк І.М., Даниленко В.М. Культ науки і шукання правди в студентські роки життя Д. Заболотного. *Вісник інституту історії, етнології і права: зб. наук. пр. / ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2019. Вип. 17. С. 28—34.]

Надійшла / Received 10.10.2025

Oleksandr Potylchak

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Head of the Department of Original and Special Historical Sciences,
Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)

o.v.potylchak@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-3518-9280>

Tetiana Meleshchenko

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Methodology and Methods of Social Disciplines,
Dean of the Faculty of History,
Drahomanov Ukrainian State University (Kyiv, Ukraine)

t.v.meleshchenko@udu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-1562-2932>

A FIGURE OF THE UKRAINIAN WORLD
AND A SCHOLAR OF GLOBAL SCALE: A NEW
READING OF DANYLO ZABOLOTNY'S LEGACY

Book review: *Viktor Danylenko, Oleksandr Danylenko, Ivan Romaniuk.*
Academician Danylo Zabolotny: "Love Science and Truth"
Kharkiv: Fakt, 2025. 328 p.